

FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL

İNCİ ENGİNÜN*

Faruk Nafiz ilk şiirlerini yayımlamaya başladığı günlerde Servet-i Fünun'un bir çeşit devamı olan Fecr-i ati şairleri eserlerini veriyor ve bunların içinde de Ahmet Haşim yerini sağlam olarak kurmuş bulunuyordu. Bu tarihlerde Avrupa'dan dönen ve mısraları beyitleri dillerede dolaşan Yahya Kemal de bir başka şiir anlayışının savunuculuğunu yapıyordu.

II. Meşrutiyet'ten Mütarekeye kadar geçen dönemde bu iki şairimiz şüphesiz ki şiirin ve sanatın günlük meselelerinin dışında ölümsüz bir değer olduğunu savunmuşlar ve şiirimiz bakımından çok önemli bir hizmette bulunmuşlardır. Daha asrın başında Servet-i Fünun'un özellikle dilde tam mânâsıyla kelimeciliğe düşmesi, marazî bir hassasiyet ile durmadan sızlanan hasta bir edebiyat anlayışını yaygınlaştırması karşısında bir tek mısra ile şiirimizde inkılâp yapan, ona yepyeni bir ses katan Mehmet Emin Yurdakul olmuştu.

Ben bir Türküm dinim cinsim uludur

mısraı, başka hiç bir şey yazmamış ve söylememiş bile olsa 20. yy. başlarında kendisine verilen millî şair unvanına onu layık kılacak bir mahiyet taşır.

Mehmet Emin'in *Türkçe Şiirler* adlı kitabında yer alan ve şairlerimize İstanbul'un dışındaki bir hayattan, Anadolu'dan, Anadolu coğrafyası ve insanı ile onun ıstıraplarından bahseden bu şiirleri, büyük yankılar uyandırmıştı. Mehmet Emin açıkça dil anlayışını da ortaya koyuyor ve şiirlerinin köylü tarafından anlaşılmasını istediğini açıklıyordu.

Biz o şiiri isteriz ki çifte giden babalar

Ekin biçen genç kızlarla odun kesen analar

Yanık sesin dinlerlerken gözyaşlarını silsinler

Başlarını açık beyaz sinesine koysunlar;

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Dekanı; Fen ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi.

Yüreğimin, özleriyçün çarpındığın duysunlar,
Bu çarpıntı, bu ses nedir? Ne diyor? Bilsinler.

Fakat Mehmet Emin'in dili kıvrak değildi, çizdiği Anadolu sahneleri itibarı idi. Bugün sadece şiir tarihinde yeri olan bu şairimiz heceyi kullanıyordu.

Bu şiirler ruhlarda fırtınalar kopardı. Şiir anlayışı asla Mehmet Emin'inkine benzemeyen şairlerimiz —Ahmet Haşim, Abdülhak Hamid, Tevfik Fikret— bu yeni sesle ürperdiler ve duygulandılar. Bu tarihlerde halk şiirini, tekke şiirini iyi bilen bir Rıza Tevfik'in heceyi şiirlerinde kullanması, hece vezni ile de güzel şiirler yazılabileceğini gösterdi. Yoksa edebiyatımızda aruz hece münakaşası tâ Tanzimat'tan beri devam etmekteydi. Yazılarında heceyi tercih eden şairlerimiz, şiirlerini söylerken aruzu tercih ediyorlardı. Bu aruzun asırlar boyu kullanıla kullanıla kazandığı kıvraklık ve ahankten kaynaklanmaktaydı.

Yahya Kemal'in aruz gibi hecenin de sadece içi boş kalıplar olduğunu, kendi başlarına bir ahenk taşımadıklarını ortaya koyan çarpıcı yazılarından sonra, şiirimizde hece-aruz münakaşaları büyük ölçüde tavsamış, aruzu bilen gençler heceyi de aynı ahenkle kullanmaya başlamışlardı.

İşte Faruk Nafiz Çamlıbel, Yusuf Ziya Ortaç, Enis Behiç Koryürek, Halit Fahri Ozansoy ve Orhan Seyfi Orhan'a "beş hececiler" diye isim verilmesi —bu isim pek doğru olmamakla birlikte— onların hece vezni ve pürüzsüz bir halk dili ile şiir yazmaları ile sonuçlandı. 1912'de Genç Kalemler sütunlarında başlatılan hareket artık gerçekleşmişti.

Mütarekeye kadar olan dönemde, şiirimizde hamâsî ton taşıyan bazı parçalar olmakla birlikte şiirin asıl konusu aşk ve ıstırap çekme temlerine tahsis edilmiş gibidir. Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiirleri de diğer arkadaşlarının gibi —Enis Behiç'in gür sesli şiirlerini hariç tutuyorum— aşk ve çapkınlıktan söz etmekteydi. 1920'de yazdığı *Kıralık Konak* adlı romanında Yakup Kadri'nin bütün bu devir gençlerinin edebiyatını bu temler yüzünden reddederek bize bir destan edebiyatı lâzımdır dediğini de burada hatırlamak yerinde olur.

Türk milletinin kendi şeciyesini arayışı demek olan Türkçülük akımı Türk ocakları çevresinde süratle geliyor, kendi şahsiyetlerine meraklarına verimli bir yol arayan gençleri de bağrında topluyordu. İşte edebiyatımızda adeta yeni bir şiir anlayışının başlangıcı olan Han Duvarları bu dergiye çıkmıştı.

Faruk Nafiz 1898'de İstanbul'da doğmuştu, bir memur çocuğu idi. Bir süre tıp fakültesinde okuyan Faruk Nafiz, gazetelerde çalışmış ve ilk şiirlerini yayımlamıştı. 1918'de *Şarkın Sultanları'nı* 1919'da *Dinle Neyden ve Gönülden Gönüle* adlı şiir kitaplarını yayımlayan Faruk Nafiz çok yazıyordu. Adı, devrin birçok dergi ve gazetelerinde yer alıyordu. 1922 yılında edebiyat öğretmeni olarak Kayseri Lisesi'ne tayin edilen Faruk Nafiz, İstanbullu bir aydın gençti. Anadolu'nun haşin tabiatı suskun insanı ile ilk defa karşılaşılıyordu. Faruk Nafiz'in bu intibaları bir hayal kırıklığı ile verilmişti. O suskun insanın şiirle ortaya koyduğu lirizmi kendi şiirinde de kullanmış ve Millî Mücadele yıllarının en dikkate değer vakıası olan İstanbullu aydın ile Anadolu halkının kaynaşmasını Han Duvarları'nda ortaya koymuştur. Belki de bu şiirin hâlâ en çok sevilen eserlerden biri olması şairin şahsî yaşantısıyla birleştirdiği bu sosyal vakıaya da tekabül etmesinden kaynaklanıyordu.

Faruk Nafiz'in "devrinin en kudretli şahsiyeti" olduğu hakkında hemen hemen bütün edebiyat tarihleri ortak bir hüküm verir. Gerçekten onun yaşadığı dönemdeki tesiri ve önemi doğrudur. Fakat maalesef Faruk Nafiz de diğer birçok şairimiz ve yazarımız gibi, günlük istek ve ihtiyaçlarla bol miktarda yazmış, sürekli olarak değişik kültür eserleriyle yazdıklarını beslemiştir. Bundan dolayı bu konuşmayı hazırlamak için şiirlerini yeni baştan okurken bazan güzel mısralara, ve bazan bütün şiirlere rastladım. Ama bunların sayısı çok azdı. Zamanın onları eritmesi gerçekten Türkçeyi bu kadar güzel kullanan şairimiz açısından olduğu kadar bizim kültürümüz bakımından da hayıflanacak bir durumdur. Neyse ki o arkadaşları Orhan Seyfi, Yusuf Ziya'dan daha çok memleket meselelerini ruhunda duymuş ve heyecanını nesillere aktarabilmiştir. Yoksa ilk şiirlerindeki Servet-i Fünun'dan kalma marazi duyuş tarzını devam ettirseydi, bugün belki ondan hiç bir şiir kalmazdı.

Şarkın Sultanları'ndan alınan şu mısralar onun bu devrini açıkça gösterir:

Bütün eşyaya hazan indi. Sular dermansız.

Şimdi bir gölgeyi bekler, gezerim ben yalnız ...

Solgun arzın deliyor kalbini matemli bir ok,

Gök bulutlandı ... Boş evlerde ziya yok, ses yok.

Mavi bir sis çiziyor bahçeler üstünde sabah,

Geziliyor gölgeli sahilde hazin bir seyyah.

Bu mısralar Servet-i Fünun hassasiyeti kadar Haşim'i de devam ettirmektedir.

Faruk Nafiz'in edebiyat tarihimizdeki yerini belirten şiir anlayışı, onun Sanat başlıklı şiirinde dile gelmiştir.

Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun ... Ayrılıyor yolumuz!

Bu şiir 1926 yılında *Hayat* dergisinde çıkmıştır. Çok daha önceden başlayan ve Atatürk döneminde doruğuna ulaşan memleket edebiyatı adeta bu şiirde maddeleştirilmiş gibidir. Atatürk dönemi Türk edebiyatının hakim temayüllerinin başında "memleket" gelir. Anadolu artık düşmandan arınmıştır. Bütün yazarlarımız onun savaş sonrası perişanlığı içinde güzelliklerini görür ve ortaya sererler. Anadolu coğrafyası, Anadolu insanı bu edebiyat anlayışına hâkimdir. Yeni sanat anlayışı bu ülkenin öz suyu ile beslenecektir. Bu yüzden vatani kurtaran Mehmetçik'in barış günlerindeki duyguları, eğlencesi ve ıstıraplarından oluşan hayat sahneleri bu şiirleri doldurur. Halk dili, folklor malzemesi yeni değerlendirmelere tâbi tutulur.

Faruk Nafiz'in "Sanat" şiirinde özetlediği bu maddelerde Batı sanatları ile Anadolu arasında, ve ayrıca Batı medeniyet ve sanatının hayranları ile Anadolu'yu yeni bir ilham kaynağı olarak değerlendirenler arasında bir karşılaştırma yapılır. Faruk Nafiz'in o yılların heyecanı içinde ortaya koyduğu, kendi kaynaklarından beslenmek istemeyen gülünç bir taklitçilikle yetinmeyi tercih eden sanat anlayışına karşı çıkması son derece yerindedir ve devrin havasına uygundur. Devrinde birçok şair tarafından da işlenmiştir. Ancak bu şiirler, roman veya hikâyelerin çok büyük bir kısmı bugün sadece o devrin havasını aksettiren birer malzemedir ibarettir. Asıl daha sonraki nesle, kendi öz kaynaklarımızla, Batının tekniğini birleştiren ve bizi çağdaş ifadeler ve şekillerle işleyen eserler yazdırmıştır.

Burada yeri gelmişken, maalesef hâlâ bazı çevrelerin ısrarla canlı tutmaya çalıştıkları folklor üzerinde durmak gerekir. Gökalp'ın bir cümlesini tekrarlamak istiyorum. Gelişmiş milletlerin kültürü, ilkel milletlerin ise folkloru vardır. Folklor malzemesi işlenmedikçe kültür haline dönemez. Bugünün iletişim vasıtaları folklorun saflığını öldürmüştür, onlara artık yeni kültür eserleri, yüksek sanat eserlerinin malzemesi olarak bakmak daha doğrudur.

Nitekim bunu Faruk Nafiz daha önce Han Duvarları şiirinde gerçekleştirmiştir. Bu şiirin geniş ve mükemmel bir tahlilini yapan merhum hocamız Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın tahlilinden yararlanarak bu şiirden bahsetmek istiyorum.

Mehmet Kaplan şiirde Anadolu coğrafyası, Anadolu insanı ile şairin kendisi olmak üzere üç varlığa ait unsurların bir araya geldiğini belirtir. Anadolu coğrafyası bunlardan en çok yeri tutandır. Ulaşım vasıtalarının çok az olduğu günlerde Kayseri'ye giden şair at arabası ile uzun yollar aşar. Bu ağır tempolu seyahat yazara hem en ufak teferruata varana kadar manzarayı görüp tasvir etme, hem de duygularını yoklama imkânını verir. Yazar gördüklerini yazmakta son derece realisttir. Yazar arabanın içinde yalnızdır fakat her uğradıkları handa birer dörtlüğünü okuduğu Maraşlı Şeyhoğlu'nun ancak son dörtlükte ortaya çıkan hüviyeti, yıllar boyu evinden yurdundan uzak kalıp, dört bir cephede dövüşmek zorunda kalmış olan Mehmetçik'i anlatmaktadır.

Bu Mehmetçik aynı zamanda duygulu bir şairdir de. İstanbul'dan, alışkanlıklarından uzaklaşan Faruk Nafiz de kendisini bir çeşit gurbette hisseder. Bu dönem şairlerinde gurbet duygusu çok güçlüdür. En unutulmaz mısraların Kemalettin Kamu tarafından söylendiğini de burada hatırlatalım. Faruk Nafiz gördüğü her şeyi ilk defa görmektedir. Bundan dolayı gördüklerini son derece gerçekçi bir şekilde ifade ederken, İstanbul'dan farklı olan atmosfere dikkat eder. Şairin hissettiği gurbet ile edebiyatımızda çok geniş olarak işlenmiş olan gurbet teması, İstanbullu aydın ile halk şairi Mehmetçik'i birbirine bağlar.

Arka arkaya okunduğu zaman müstakil bir halk şiiri teşkil eden Maraşlı Şeyhoğlu'nun koşması bu uzun şiirin aralarına serpiştirilmiştir ve şair onların her birine konakladığı bir han odasında rastlamıştır. Birbirlerini tanımayan insanların sert tabiat şartlarını dışarda bırakarak sığındıkları han odalarındaki dostlukları, ürperticidir.

Bir deva bulmak için bağrındaki yaraya
 Toplanmıştı garipler şimdi kervansaraya.
 Bir noktada birleşmiş vatanın dört bucağı,
 Gurbet çeken gönüller kuşatmıştı ocağı.
 Bir parıltı gördü mü gözler hemen dalıyor
 Göğüsler çekilerek nefesler daralıyor.

Şişesi is bağlamış bir lambanın ışığı
 Her yüze çiziyordu bir hüznün kırışıklığı.
 Gitgide birer ayet gibi derinleştiler
 Yüzlerdeki çizgiler, gözlerdeki çizgiler.

Şair odasına girdiği zaman duvarda “şair arkadaşa” rastlar.

Bu dört mısra değildi sanki dört damla kandı
 diye bu dörtlüğün üzerinde bıraktığı tesiri anlatırken,

On yıl var ayrım Kınadağı'ndan
 Baba ocağından, yar kucağından
 Bir çiçek dermeden sevgi bağından
 Huduttan hududa atılmışım ben

mısralarının çizdiği tablonun hüznünü verir. Ama artık savaş bitmiştir. Bu şair arkadaşın da evine yurduna kavuştuğunu düşünür.

İkinci handaki mısralarda yeni bir ümitsizlik gizlidir.

Gönlümü çekse de yarin hayali
 Aşmaya kudretim yetmez cibali
 Yolcuyum bir kuru yaprak misali
 Rüzgârın önüne katılmışım ben

Bu mısralar da şairin kalbine “ateş gibi” girer.

Son handa rastladığı mısralar ise sevgilisini kaybetmiş, hasta ve ölüme yakın halk şairinin sonunu anlatır:

Garibim namıma Kerem diyorlar
 Aslımı el almış harem diyorlar
 Hastayım derdime verem diyorlar
 Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ım ben

Bu mısralarda bir kitabe kokusu duyan şair, hancıya Maraşlı Şeyhoğlu'nu bilip bilmediğini sorar:

— Hana sağ indi, ölü çıktı geçende!

cevabını alır. Artık şair bundan sonra bu garip arkadaşından da mahrumdur. Hanlar ve hanları birbirine bağlayan yollar şairin gözünde değişir. Onalrın dış görünüşlerinin örttüğü hüznü, kederi ve ıstırabı anlamıştır.

Memleket edebiyatının en önemli yönü birbirinden çok ayrı görünen halk ile aydının birbirlerine yaklaşmalarıdır. Aydın, aydın olduğu için halka yaklaşmak, onu tanımak mecburiyetindedir. Yakup Kadri'nin büyük akisler uyandıran romanı *Yaban*'da, aydın en acı şekilde, görevlerini yerine getirmediği için suçlanmıştır. Bu temayı, tabiidir ki sanatkârlarımız kendi mizaçlarına, dünya görüşlerine göre çok değişik şekillerde işlemişlerdir.

Bu şiir Mehmet Emin Yurdakul'un *Türk Sazı* ve *Türkçe Şiirler* kitaplarında yer alan şiirlerinin konusundadır. Fakat Mehmet Emin'de bulunmayan bir tesir gücüne sahiptir. Bu gücün Faruk Nafiz'in "Şair" şiirinin son mısrası olan

Şair! Sen üzöldükçe ve öldükçe yaşarsın

mısrasına uyan bir yaşantı ürünü olmasına bağlamak yerindedir.

El gibi dolaşma Anadolu'nda,

Arkadaş yurdunu içinden tanı:

Dinle bir yosmayı pınar yolunda,

Dinle bir yaylada garip çobanı.

Bir ıssız ev gibi gezdiğin bu yurt

Yıllarca sana gözyaşı döktürür,

Yavrunun derdiyle ah eder Bayburt,

Turnanın hasreti yakar Maraş'ı ...

Bir çölü andırır, bil ki, dört yanın

Bağrını delmezse yanık türküler,

Varlığı bu korla tutuşmayanın

Kirpiği yaşarsa gözleri güler.

(*Hayat*, cilt 2, No. 27, 2 Haziran 1927)

mısralarıyla şair arkadaşlarını yurdu tanımaya davet eder. Mehmet Emin Bey'e ithaf edilmiş olan bu şiir Memleket Türküleri'dir. Kendisi Çoban Çeşmesi, Ali, Ayşe Sana gibi şiirlerinde Anadolu sesini dile getirdiği gibi, Bizim Memleket adlı şiirinde de (*Akarsu*, 2. baskı, s. 37) adeta kendi kendisine cevap verir:

İçinden tanırım ben o elleri
Onlar ki zâhirde viran olurlar
Ardıçlı dağları, çamlı belleri
Aşanlar Şirin'e hayran olurlar
Dökülür köpüklü sular yarından
Baharlar yaratır kışın karından,
İçenler sihirli pınarlarından
Şöyle bir silkinir, ceylân olurlar!..

Orada yaşayan erlerin içi
Bir tasta yoğurur derdi, sevinci,
Onlar ki sapansız tarlasız çiftçi,
Davarsız, kavalsız, çoban olurlar.

Başı boş, kırlara salar tayını,
Elinden düşürmez okla yayını
Ellere bırakır zafer payını,
Memleket yolunda kurban olurlar.

(*Yedigün*, No. 163, 22 Nisan 1936)

Faruk Nafiz'in bir cephesi de mizah yazarlığıdır. Çeşitli gazete ve dergilerde Çamdeviren, Deli Ozan takma adlarıyla şiirler yazmıştır. Bu mizahî şiirlerinden bugün zevk alabilmek biraz güç. Bir örnek olmak üzere yazarın milletvekili olmak istediği zaman söylediği şiirinden şu parçaları okuyalım.

“Kervan İçinde”

Kurdum sayıslavlığı iyiden iyi,
Yükselmek istedim akran içinde.
Şubatta çıkacak güzel listeyi
Bekliyor gözlerim duman içinde.
Bilirim, listede var benim adım,
Telaşla çırpırır yine kanadım.
Liste çıkıncaya kadar, anladım,
Eriyen bir mumum şamdan içinde.
Bu aşka tutulan bir ben değilim,
İki bin âşıklı benim sevgilim.
Kalbini etse de üç yüz on dilim
Kalacak birçođu hüsrân içinde.

Şair aday olamayınca da duygularını “Var, Yok” adlı şiirinde dile getirir. (a.g.e., s. 24-25)

Aldım bir gazete verdim çeyređi,
Okudum sonuna kadar listeyi:
Gördüğüm adların hepsi hoş, iyi,
Yalnız benimkine benzer adlar yok!
İki ay içinde ben neler kurdum.
Meclise seçildim, gittim oturdum,
Kim söze başlasa hemen el vurdum,
Yelkeni açtım ben ama rüzgâr yok!
Seçilmiş yüzlerce baylar, bayanlar,
Fakat birkaç bindi sayıklayanlar!

Epeyce varsa da hatır sayanlar
Derdimi Seyfi'den gayri anlar yok.

... ..

Aynı konuyu "Benim Namzetliğim"de (s. 35-36) kendisinin milletvekilliğine hem talip hem lâıyk olduğunu şu dörtlüklerde anlatır:

... ..

Saylavlık isteyen iki bin varmış,
Rakam gün geçince bin bin artarmış!
Hepsi birbirinden hoş adamlarmış,
Var mı içlerinde Ozan misali?

... ..

Sanma saylavlığa candan âşığım,
Ben âşık değilim, buna lâıyıkım,
Kendimce bu işe pek muvafıkım.
Bana verilendir reyin helâlî!

Faruk Nafiz'in bu arzusu 1946'da milletvekili seçilerek gerçekleşmiş ve sonra *Zindan Duvarları* adlı şiir kitabının ilham kaynağı olan Yassıada ile sonuçlanmıştı.

Yazarın milletvekilliğine talip oluşu birçok şiirinde dile gelmiştir. Boş cüzdandan şikâyet ettiği Bahara Doğru şiirinde de şöyle der. Burada kendisini Yahya Kemal ile eş değerde tuttuğunu da hissetmekteyiz.

Ömrümüz geçmez hemen boş kağıt doldurmakla,
Bizim de kıymetimiz bilinir, zaman gelir,
Nitekim Yahya Kemal elçi olup giderse,
Kamutayda yerine bu âciz Ozan gelir! (s. 103)

Mizahî şiirlerini 1934'te *Tatlı Sert* adlı kitabında toplayan şairin, kolay mısra söylemesinin her konuyu manzume haline dökebilmesinin, ona arkadaşları arasında mümtaz bir yer ayırdığı anlaşılmaktadır.

Faruk Nafiz şairler hakkındaki görüşlerini de “Şairler Arasında” (*Tath Sert*, s. 106-107) adlı şiirinde açıklamıştır.

Sevgilim, şairleri başka insan sanırsın,
Benzi uçuk, saçı gür, boyu fidan sanırsın.
Eğer takdim edersem onları bir bir sana,
Gözlerinle gördüğün şeyi yalan sanırsın.
Büyük Hamit sevimli, kibar bir ihtiyardır,
İlk görüşte elini öper, baban sanırsın.
Yalnız zaman geçince bıyık büker, göz süzer,
Onu İzzet Melih'ten daha civan sanırsın.
Üstad Yahya Kemal'i görürsün iri yarı,
Çobanla boy ölçüşen bir kahraman sanırsın.
Fakat birden incelir lâkırdıya başlarsa,
Akıyor nüktelerden bir çağlayan sanırsın.
Ulusal şairimiz Mehmet Emin'i görsen,
Beyoğlu'nda geziyor yeni Turan sanırsın,
Görsen Mehmet Akif'i kır düşmüş sakalıyla,
Boşuna öğüt veren bir babacan sanırsın.
Ne zaman karşılaştın yolda Mithat Cemal'le,
Daha şimdi çıkmıştır lokantadan sanırsın.
Dolaşırken kolkola Seyfiyle Yusuf Ziya,
Geziyor Yat Klüple Tokatlıyan sanırsın.
Salih Zeki etrafa bakmadan gezer durur,
Sana çarpınca, budur asıl ozan, sanırsın.
Necip Fazıl diş biler adını anmayana,
Halit Fahri, içmeden, başı duman, sanırsın.
Hülâsa, hangisini anlatsam şairlerin,
Hepsini birbirinden daha yaman sanırsın.

Faruk Nafiz'in Türk tarihi ve kültürünü yücelttiği malumdur. 1919'da yazdığı "At" şiiri Türk milletinin yeniden yücelişini ifade eder:

Bin gemle bağlanan yağız at şaha kalkıyor,
 Gittikçe yükselen başı Allah'a kalkıyor!
 Son macerayı dinlememiş varsa anlatın;
 Ram etmek isteyenler o mağrur, asil atın.
 Beyhudedir, her uzvuna bir halka bulsa da;
 Boştur köpüklü ağzına gemler vurulsa da ...
 Coştukça böyle sel gibi bağrında hisleri
 Bir gün başında kalmayacaktır seyisleri!
 Son şanlı macerasını tarihe anlatın:
 Zincir içinde bağlı duran kahraman atın
 Gittikçe yükselen başı Allah'a kalkıyor;
 Asrın baş eğdi sandığı at şâha kalkıyor!

Atatürk'e karşı sonsuz bir hayranlığı olan Faruk Nafiz onu birçok şiirinde dile getirmiştir. Burada birkaç tanesini sunmak istiyorum.

"Güç" adlı rubaisinde çok kısa fakat çarpıcı bir şekilde anlatır:

Şanlı yaprakları tarihin açılmış, duruyor;
 Canlı bir levha, fakat her yiğitin girmesi güç.
 Nice destanların ilhamı olan kavmimize,
 Ata'dan sonra, bir efsane beğendirmesi güç.

(*Han Duvarları*, 1969, s.177)

"Adsız Şiir"de (*Akarsu*, 2. baskı, 1940, s.29) Atatürk'ü içinde barındırmış olan Çankaya'dan söz eder:

Ey nefti gölgesinde uzanıp birkaç dalın
 Şeref rüyalarına dalan yeşil Çankaya!

Nasil kanatlarını sakladın o kartalın?
 Nasil yettin yıllarca onu barındırmaya?
 O ki sarsıntısından taçlar düşerdi, taçlar,
 Nasil saydın korkmadan göğsünün çarpışını?
 Nasil ateş almadı onu görmüş ağaçlar?
 İçinde yanan güneş yakmadı mı dışını?
 Arzı oynatmak için yeterken her adımı,
 Yanardağlar bulurken kül olmuş her yığında,
 O seni yıkmadı mı, o seni yakmadı mı?
 O eşsiz kahraman ki dünya ağırlığında?...
 Onbeş milyon iki kat olmuşken eğilmeden,
 Onda onbeş milyonun boyu birden uzaldı,
 Tanrı, Peygamber diye nedir, kimdir bilmeden
 Taptığımız ne varsa hepsi onda şekil aldı!
 Çankaya, baş döndüren bu sırrı anlat bize:
 O büyük sarsıntıdan kurtuluş bir mucize!

“Atatürk’e” adlı şiirende de (*Akarsu*, s.63) onun sadece Türk milletinin değil başka milletlerin de önderi olmasını diler.

Gökyüzü binlerce yıl çalışmış gece gündüz,
 Yeryüzüne en güzel örneği versin diye.
 Ulusların gözünü kendine çeksin o yüz,
 Bu göz yabancıları toprağa sersin diye.
 Türklük onunla buldu en ulu yıldızını,
 Ülkemiz ondan aldı dağ deviren hızını.
 Gündüz güneş, gece ay, ışıklardan kızını
 Gönderir el öpmeye en büyük “er”sin diye.

Ey gök, şimdi o baştan bu yurda sencileyin
 Gündüzün güneş doğar, ay doğar geceleyin.
 Ey kimsesiz uluslar, ülkünüzden dileyin
 Bu büyük baş size de kol, kanat gersin diye.

Atatürk'ün ölümü dolayısıyla yazdığı "Ebediyet Yolunda" (*Han Duvarları*, 1969, s.34)

Fecre benzettiği bayrakla kefenlenmiş Ata,
 Çıktı bir kor gibi mermer kapısından sarayın;
 Gönlümüz, bayrağı öğrendiği günden beri tâ,
 Duymamıştır bu kadar hüznünü yıldızla ayın.

Gidiyor, gizleyerek sır gibi bizden sesini,
 Çıkıyor, ilk olarak, bir yola Başbuğ, bizsiz;
 Biz ki dünyada bırakmazdık onun gölgesini,
 Bu ne hicranlı seferdir ki berâber değiliz!

Sen ki Gayyâ'ya düşen bir nice milyon Türkün
 Dehşetinden sararıken yüzü yaprak yaprak,
 Onu bir anda çevirmiştin ölümden daha dün,
 Tunç elin, yalçın irâdenle, kolundan tutarak ...

Ve bugün bir nice milyon geliyor bir yere de
 Ebedî yolculuğundan seni döndürmek için,
 —Seni hicranlı yolundan alıkoymak nerede?—
 Gücü ancak yetiyor kabrine yüz sürmek için!

1938

Ayrıca tiyatro eserlerinde de Atatürk ve onun fikirleri ve dünya görüşü işlenmiştir. Yazmış olduğu oyunların bir kısmı kısa mizahî, okul piyesleridir.

Asıl üzerinde durulması gereken üç piyesi vardır: Canavar 1929 yılında yayımlanmıştır. Osmanlı devletinin son günlerinde köylünün nasıl yal-

nız bırakıldığı, eşrafın köylüyü para gücüyle nasıl baskı altında tuttuğu, jandarmayı emri altına aldığı acı bir tonla dile getirilir. Daha sonra yazılan yüzlerce köy piyesinin başlangıcında Faruk Nafiz'in Canavar'ı vardır. İlk defa 1925 yılında *Türk Yurdu* dergisinde tefrika edildikten sonra basılan bu eserin konusu ve gelişmesi şöyledir: Ali Baba kendisine yazılan fazla vergiyi sildirtmek için kasabaya inmiş ama işini tamamlayamamıştır. Halk ve vali yağmur duasına çıkmışlardır. Ali Baba da daireler tatil olduğundan duaya katılır. Bu çok hazin bir manzaradır. Ali Baba'nın güzel kızı Zeynep, köyün yiğit delikanlısı öğretmen Ahmet'le nişanlıdır. Ailenin süt oğlu, eşraftan Ömer ise keyfince yaşayan ve Zeynep'i seven bir gençtir. Ahmet ile Ömer'in arası biraz Zeynep dolayısıyla, biraz da hayat görüşlerinin uyuşmaması yüzünden açıktır. Ahmet devlete vergi vererek, asker göndererek her an vatana hizmet eden köylünün eşraf tarafından ezildiğine inanır ve eşrafa karşı duyduğu öfkeyi Ömer'e aksettirir. Ali Baba'nın karısı Emeti iki genci de şöyle tanıtır:

Kim derdi ki o cılız vücudundan Ahmed'in
 Bir kahraman çıkacak böyle sert, böyle çetin?
 Şehirde tahsildeyken askerliğe aldılar,
 Cephelerin birinden öbürüne saldılar.
 Nihayet sağ dönüncü dağıldı köyün yası,
 İhtiyat zabıtinden çıktı bir köy hocası.
 Amma yemeni, potur ne yaraştı aslana!
 Asker elbisesini fırlatarak bir yana
 Cepkenine sarıldı, hem nasıl özleyerek ...
 Böyle yiğit göğüste böyle yiğit kalp gerek.

Bir bakıma oğlu demekse de Ömer, Ahmet ile kıyas edilecek halde değildir. Ali Baba da Ömer hakkında duyduklarını anlatır:

Babasının geçende konunca mirasına
 Kendini vermiş artık keyfin havasına,
 Malını dağıtıyor, mülkünü satıyormuş,
 Yaz gelmeden yaylada kadın oynatıyormuş ...

İnsan, kalbi olur da, nasıl bu hale yanmaz?

Zengin amma bu kadar güneşe kar dayanmaz.

Ali Baba kızına büyük bir düğün yaparak yegâne kızını evlendirmek niyetindedir. Onun için biraz daha beklemek zorundadır.

Tarlalarım bakıyor işte bol bir yağmura,

Alacağım mahsulün hepsi feda bu uğra.

Ama yıllardan beri aldıkları para ancak vergiye gitmektedir. O gece iki genç de yemekte Ali Baba'nın konuğudurlar. Ömer hiç söz dinlemez. İki genç ise hep kinayeli konuşur. Ahmet, Ömer'in malında haram bulunduğunu söyler:

Yediğiniz her lokma bir fakir âhi taşır

Sizden uzaklaşanlar Allah'a yakınlaşır.

Ahmet, Ali Baba'nın "bu koca memlekette" eşrafın hakkı yok mu sorusuna kesinlikle şu cevabı verir:

Hayır, yok memleketle onların alakası,

Hepsi cephe ardında yapar silah şakası.

Köylünün hakkı geçmiş bütün iliklerine,

Damarlarında zehir dolaşır kan yerine.

Bir kaltağın uğruna saçarlar da o kanı

Sonra mahrum ederler damlasından vatani.

Milyonla can gitti de Tanrı'nın kullarından

Bir gönüllü çıktı mı eşraf oğullarından?

Eşraf hükümeti emrine almış gibidir. Bütün kanunlar köylü için çıkarılmışa benzer. Köylünün ırzından başka elinde bir şey kalmamıştır. Mazlumların sesine kulak veren yoktur. Köylü bir yandan "hükümet", bir taraftan da "eşkiya"nın baskısındadır.

Ömer bir fırsatını bularak Zeynep'e gönlünü açarsa da Zeynep onu reddeder.

Ömer bunun üzerine Zeynep'i kaçıtır. Ömer'in eşrafılığından çekinen köylü onu takip etmez. Ahmet artık tek başına peşlerine düşer ve Zey-

nep'i kurtarır. Ne yazık ki Ömer'in adamları da peşlerindedir. Zeynep'le birlikte kaçıp kurtulmaları imkansızdır. Zeynep'i öldürür ve yolda bırakır. Olup bitenleri anlatmak için Ali Baba ile Emeti'nin evine gelir. Herşeyi anlatır. Nişanlısının ırzını kurtarmak için onu öldürmek zorunda kalan Ahmet artık dağa çıkacaktır. Ali Baba ise yine yola düşüp verginin fazlasını sildirmekle uğraşacaktır.

Bu çok çarpıcı konu tiyatromuzda ve romanlarımızda çok işlenmiş ve ağa tarafından ezilenlere hazır ideolojik reçeteler sunan propaganda edebiyatına yol açmıştır. 1925'ten 1932'ye kadar tiyatrolarımızda oynanan bu eser 1948'de filme alınmıştır.

1932'de yazılan "Akin"ise yazarın en meşhur tiyatro eseridir. Yazıldığı yıl Ankara Halkevi'nde 4 Ocak 1932'de oynayan Akin, aynı yıl Darülbeydi'de tekrarlanır ve ondan sonra da sık sık sahnelenir. Akin'ın sahneye konma tertibatı ayrıca basılır. Akin, Cumhuriyetin ilânının 50. yıldönümü dolayısıyla 1973'de Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından da başarılı bir şekilde sahneye konulmuştur.

"Akin" ve onun devamı olan "Özyurt" Atatürk'ün tarih tezini sahnede canlandırır. Eserin prologu bir öğrencinin Türk tarihini sahnede canlandıracağını bildirmesiyle başlar. Bu prologda Türklerin, tarihin derinliklerinden Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya kadar uzanış destanının anlatılacağı belirtilir. Eserin konusu kısaca şudur: İslâmlıktan öncesi eski Türk Anayurdu'ndaki iç deniz kurumuştur ve millet büyük sıkıntı içindedir. Töreye göre verilen sürenin sonunda hâlâ yağmur yağmadığı için hükümdarın kurban edilmesi gerekmektedir. İstemi Han yaşlı, güngörmüş bir hükümdardır, fakat tabiatın haşinliği karşısında elinden bir şey gelmez. İstemi Han'ın kızı Suna'ya Gün, Batı, ve Doğu beylerinin oğulları âşıktır. Suna ile Gün başbuğunun oğlu Demir birbirlerini sevmektedirler. Suna'nın nedimleri de diğer iki bey oğluna ilgi duyarlar. İstemi Han kurban edildikten sonra yerine üç başbuğdan biri geçecek ve tabiat şartları değişmezse belirli sürenin sonunda onun da kurban edilmesi gerekecektir. Üç başbuğ hakanın yanına geldiklerinde, bakıcının kendilerine, İstemi Han'ın değil, kızı Suna'nın kurban edilmesi gerektiği haberini verirler. Suna kurban edilmek üzere hazırlanırken, onu seven Demir ve üç arkadaşı gerçeği öğrenmek için bakıcının yanına giderler.

Atıma atlayınca baş bakıcıya gittim.
Derin bir düşünceyle kurulmuştu mindere,
Saçlarından tutarak hemen devirdim yere,

Göğüsledim, bıçağı sıyırıp sonra kından
Bir damla kan akıttım kâfirin boğazından ...

... ..

Ona dedim ki: "Bizden niçin bunaldın?"
Tanrı ile konuşacak bu elde sen mi kaldın?
Diyelim ki konuştun, aranızda geçeni
Üç beye söyle diye zorlayan kimdi seni?
Bir yolunu bulmazsan Suna'yı kurtarmanın
Suna'dan önce senin akacak burda kanın!.. (s. 45-46)

Başbuğların maksadı şudur: Kızı ölünce İstemi Han da acısına dayanamayıp ölür, bizim hayatlarımız kurtulur. İstemi Han buna çok üzülür. üzülür.

Ölümden bu ülkede ilk defa korkuluyor,
Bu korkuyla üç başbuğ birbirini buluyor
Korkusunu açıyor birbirine her üçü ...
Suna'nın ölümünden bu bin kat öldürücü.

... ..

Bunları, bilmem nasıl düşünür üç Türk Beyi?
Bunu düşünmek bile yakıyor düşüncüyü
Kahramanlık, diyordum kalan şey elimizde ...
Eksiliyor o da mı su gibi şimdi bizde.
O da mı denizlerle beraber alçalıyor,
Bize kanı boşalmış bir damar mı kalıyor? (s. 47)

Suna kurban edilmeden yetişerek, babalarının ihanetini halka bildirirler. Halk Suna'nın ölümünü planlamış olan üç başbuğu parçalar. Fakat yeni nesil sağlamdır ve babalarının suçunu bile ortaya çıkarmaktan çekinmemişlerdir. Babalarının yerine geçen Bumin, Bayan ve Demir'e İstemi Han akın emrini verir. Bu heyecan tonu yüksek parçayı aynen sunuyorum.

Bumin

Ben, Bumin, Doğubeyi ... Altayların sahibi ...
Yasam budur: Canımdan korkmamak babam gibi.

Bayan

Ben Bayan, Batıbeyi ... Bekçisiyim Uralın ...
Yasam budur: Eğmemek toprağa doğru alın.

Demir

Ben demir, Günbaşbuğu ... Tanırsın, kendi oğlun ...
Yasam senin yasandır, yolum da senin yolun.

İstemi Han

Beyliğiniz yurda da, size de kutlu olsun,
Bastığınız çorak yer gülle, çimenle dolsun ...
Ey bana yavrum kadar öz olan yiğitlerim,
Sizlere Gök Tanrıdan iyilikler dilerim.
Gördünüz, yapılacak işler çok ülkenizde,
Bunları yapmak için eksik olan ne sizde?
Gücünüz karşısında fazla söz söylenemez,
Yalnız bu güç toprağın ısrarını yenemez!
O gene asırlarca suya hasret kalırsa,
İçdenizler boşalır, ufuklar daralırsa,
Ovalar yeşermese ne olur? sormayınız,
Pas tutar omzunuzda altın olsa yayınız.
Gördünüz, elimizde yiğitlik kaldı derken
Onu da siz tuttunuz bugün elden giderken!
Siz tuttunuz giderken, hem de can değerine,

Şerefler taşıdınız babanızın yerine.
Düne kadar tehlike yalnız gövdenizdeydi,
Şimdi de kalbimize korkunun oku değdi.
Beni asıl titreten bu yılan başlı oktur,

O bir kere zehrini verdi mi, çare yoktur!
 Bu yılan, sezdirmeden, bağrımıza giriyor,
 Orada doğru, sağlam, ne varsa kemiriyor.
 Bağrımızın bir çöle döndüğü gün, Çocuklar,
 Kardeş gürültüleri işitecek ufuklar.
 Bir gün göreceğiz ki bir parça ekmek diye
 Baba evlât satıyor zengin bir şehirlie.
 Bir gün göreceğiz ki yere düşmüş şeref, şan,
 Üstünde bir can için birbiriyle boğuşan!
 Bir gün göreceğiz ki taş kayayı kırıyor,
 Türkeli Türkeline karşı baş kaldırıyor.
 Bir gün göreceğiz ki ... Hayır, o gün gelmesin,
 O sabahın Güneşi bu yurda yükselmesin!
 Denizi sızdırsa da toprağa diyarımız
 Damarından kanını boşaltmasın bağrımız.
 Bu kanın cevherinden ne varsa san'at, ilim,
 Bu kanın durduğu gün ben artık ben değilim!
 Sizde bir iz olmasa bu kanın cevherinden
 Göçmüştük Sunayla ben toprağın üzerinden.
 İşte hâlâ bu cevher nabzında duruyor,
 Milyonca Türkün kanı bir nabızda vuruyor.
 Akıyor bin damardan bir damara telaşla ...
 Bunu yaşatmak için çalışın canla, başla.
 Yoksa demin üç Beyin adını silen erler
 Gün geçmeden onların izlerinden giderler!

(s. 54-56)

Gençler eşlerini de seçip gideceklerdir. Suna hepsi için birer ok atar. Demir için attığı ok çok yakındadır.

Özyurt'ta bu akıncıların şehir kurma ve gittikleri yerlere medeniyet götürme görevleri belirtiler.

Kahraman'a gelince bu eser doğrudan doğruya Atatürk'ü anlatan bir piyestir. Atatürk hakkında onun kişiler üzerindeki diriltici tesirini en güzel anlatan edebiyat eserlerinden biri olan Kahraman'ın okul kitaplarında yer almasını, okul temsili olarak oynanmasını, tiyatro veya televizyonda değerlendirilmemesini anlamak güçtür. Bu eserde Atatürk sahnede görülmez. Onun Millî Mücadele'nin başladığı yıllarda millet üzerinde uyandırdığı tesir bir köy kahvesinde dile gelir.

Ulaşım ve haberleşme imkanlarının az ve güç olduğu dönemde, Batı Anadolu'da bir köydeki handa konuşan kişiler, bir destan kahramanı ile karşılaşılır. Han iki kardeşin malıdır: Hasan ve Hüseyin. Hasan köyden uzaktadır. Hüseyin ise hanı kiralamış oldukları Bekir Çavuş'un kızına âşıktır ve bu yüzden köyden ayrılmamakta ve aşkını sazıyla söylediği yanık yanık türkülere dökmektedir. Aşk yüzünden askerden de kaçmış olan Hüseyin, Bekir Çavuş'un gözünde adam bile sayılmaz. Kızını bir asker kaçağına asla vermeyecektir. Beş yıldan beri her ikisinin de inatları devam etmektedir. Soylu bir aileden de gelse, Hüseyin o aileden kalan bir soysuzdur. Bir elinde sazı, ötekinde ise kaması vardır. Hüseyin asker kaçağı olduğu günlerde Elmadağı'nda eşkiyalık yapmıştır.

Aşk duygusu karşısında, daha yumuşak ve anlayışlı olan karısı Fatma, Bekir Çavuş'u ikna edemez. O zaten "el döğüşürken kaçan gençlik yerinde dursun!" demekte ve kesinlikle kızını ona vermeyeceğini tekrarlamaktadır.

Bağlama çalmak değil, tutsa da ağzıyla kuş,

Bir asker kaçağına kız vermez Bekir Çavuş.

Bekir Çavuş'un bu kararında yurt sevgisi rol oynamakta ve kendisini örnek göstermektedir:

İşte ben, iki cenkten zaferle dönmedimse,

Kör olur bana suçlu gözüyle bakan kimse.

Son gününde ferahlık verir bu ihtiyara

Göğsünde iki cenkten yadigâr iki yara ...

Hüseyin yirmisinde ateşli bir yığitti,

Dünya boğuşurken o başını aldı, gitti. (s. 12)

Fakat Hüseyin, kızı alıp kaçırmamakta, babasının gönlü olsun diye beklemektedir. Anne Fatma, bunu onda bulunan “duygulu damarın mevcudiyetine bağlar. Ona göre Hüseyin “hasta bir dal”dır. Onu yok etmek veya canlandırmak kendi ellerindedir.

Kuru bir dal, oyarsan, olur içli bir kaval

Değer vermek dururken niçin onu yakmalı? (s. 13)

Eserin ilk sayfalarında ısrarla Hüseyin’in işe yaramazlığı üzerinde durulması ve onu Emine’den başkasını gözü görmeyen bir âşık olarak tasvirin gayesi, oyunun sonraki sayfalarında, bu “hasta dal”ın tesirli bir bakışla, Kahraman’ın bakışıyla içten değişmesini göstermek içindir.

Han bir köşede kalmıştır. Ne gelen vardır ne giden. Bekir Çavuş, kızı ile Hüseyin hana döndüklerinde bundan şikâyet ederken, Hüseyin’e laf atar:

Can sıkımaya başladı artık bu tatsız hayat.

Gün günden eksiliyor yolcuların arkası,

Çünkü haydut elinde dağın öbür yakası ...

Hem de nasıl eşkiya ... Hepsi asker kaçacağı!

Bari mal olsa yalnız yolcudan vuracağı,

Gidiyor yolcuların canı da malı sıra.

Bilmeden hana inen kulunu Hak kayıra. (s.16)

Bekir Çavuş’un son cümlesi, hana incek olan Binbaşı Aziz’in durumunun önceden habercisi gibidir. Çavuş, hancıların işine ket vuran eşkiyaya duyduğu öfkeyi aksettirirken, milletin içinde bulunduğu durumu da çözer:

Dört sınırdan kırk çeşit yabancı yurda daldı,

Kişniyor memlekette başkasının atları.

Bu değil miydi, oldu, onların maksatları?

İşte düşman dışardan vurdu, onlar içerden,

Yıldıkları devlet de kalkıyor orta yerden,

Her şey yolunda, daha ne bekliyor kaçaklar?

Kıyamete kadar mı dağlarda kalacaklar?

Ne var, artık inseler biraz dağdan aşağı ... (s. 17)

Hüseyin bu sözlerde kendisine taş olduğunu sezer, ben der, onlardan değilim. Ne zaman konuşsalar, Hüseyin, Bekir Çavuş'un öfkesini sezmektedir. Onun gözü dünyayı görmemektedir. O, aşkı görevine tercih etmiş adamdır. İşte Bekir Çavuş'la bu noktada anlaşamazlar. Zira baba görevi tercih eder.

3. Meclis köylüyü temsil eden İmam ve Muhtar'ın katılmasıyla devam eder. Hepsinin ortak derdi, ilerlemekte olan düşmandır. İmam, bunu tabii bulur, zira düşman "silahsız kalan halktan" yılmaz, bir memleket de ordusuz doğrulamaz. İmam kötümserdir. Ona Muhtar da katılır. Bir ümit kıvılcımı aramak için baktıkları gazete, bir ay öncesine aittir. Onda bir Kahraman'dan, "zorlu bir yiğit"ten bahsedilmektedir.

Yurdu kurtarmak için başını almış gitmiş

İstanbul'dan Samsun'a, Samsun'dan Erzurum'a ... (s.22)

Bekir Çavuş, bu kahraman ile ilgili olarak başka şeyler de duymuştur. Kahraman'ın Erzincan'a vardığını söylerken, içeri beklenmez bir misafir, Hasan girer ve Kahraman'ın Sivas'a vardığını haber verir.

4. Meclis, Hasan'ın verdiği haberle köylüler biraz canlanırlar. Kahraman bu sahnede efsane boyutları kazanmaktadır. O tek başına düşmanı kovacak güçtedir, her yerde ondan bahsedilmektedir. Hasan'm ikinci haberi de nefis bir kısrak almış olmasıdır. Ata meraklı köylüler dışarı çıkınca iki kardeş yalnız kalırlar. Hasan bir görevle gelmiştir. Hana "siyah kalpaklı" Binbaşı Aziz'in inip inmediğini sorar. Binbaşının torbasından evrak çalacaktır. Hüseyin buna yardım ederse, Hasan, Emine için Bekir Çavuş'un istediği 1000 altını başlık parası olarak kardeşine verecektir. Ulvî bir duygu olan aşk, ihaneti gerektirmektedir. Hüseyin buna da hazırdır.

Beklenen yolcu Aziz geldiğinde (7. meclis) Kahraman'dan yeni haberler verir. Aziz halka "iman vermenin" onu inandırmanın kurtuluş olduğunu söyler. Yaşamak için döğüşmek gerekmektedir. Buna halkı inandıracak olansa Kahraman'dır:

Âleme vermek için kendi yolundan haber

Nasıl her din atarsa ortaya bir peygamber,

Halk da son yıldızının battığı bir zamanda

Bahatının döndüğünü görür bir kahramanda.

Kurtulur ancak ona iman ettiği zaman! (s.37)

Aziz, Kahraman'ın Ankara'da olduğunu söyleyince köylüler şaşırır.
Bu adam:

Ok mudur, insan mıdır ufuktan ufka giden?

diye Bekir Çavuş sorar. Aziz'in bu biçare han odasında efsaneleşen Kahraman'dan bahsetmesi ilgiyle dinlenir. Binbaşı Aziz, Ankara'da onunla görüşmüştür, zaten onu on yıldan beri tanımaktadır. Aslında ülkenin her yanı Kahraman'ı tanımaktadır. Binbaşı Aziz'in heyecanlı tasviri Hüseyin'i canlandırır:

Anlamadan anladım bütün dediklerini,

Bırakma, yalvarırım, anlamadık yerini. (s. 40)

Bekir Çavuş rütbesini öğrenmek ister. O "anadan doğma paşa"dır.

O, hilkatin emriyle ezelden geçmiş başa,

Ölçülemez ondaki paşalık sıрма ile,

Sırmaya hükmeden o sırmasız olsa bile.

Saltanat Kahraman'a boyun eğdi neferken

Sırma, rütbe ne demek adı ona yeterken?

Onu cephe ardında arayanlar aldanır,

Yiğitler büyüğünü ateş hattında tanır,

Anlar ancak o zaman onun ne olduğunu ... (s.41)

Hüseyin'in merakla dinlemesi, Aziz'i Kahraman'ı heyecanla tasvire iter. Bu tasvirin sonunda Kahraman'ın adını söyler: Mustafa Kemal. Hüseyin bu tasvirle değişmekte olduğunun farkındadır. Binbaşı Aziz'in verdiği "bir damlacık nurla" gönlünün parladığını, içinin aydınlandığını söyler. Aziz devam eder: Kahraman bir güneştir, o bir "engin denizdir" ve:

Düşman için pençedir, dost için okşayan el ... (s.43)

Aziz tasvirini tamamlarken:

Kahraman'ı gören göz benzemez görmeyene (s.43)

der.

Bugün onun kalbinde biz varız, yurdumuz var,
 Yarın arzın göğsüne aşkı onun güç sığar;
 Saracak beş kalbolup yarın bu tek denizi,
 Dünya onu sevecek, lâkin o yalnız bizi!
 O, yalnız bu ülkenin korkunç sesi değildir,
 O, yüzlerce milyonun konuştuğu bir dildir,
 Nasıl bir gözbebeği görürse bütün tende,
 O bir gözdür, açılmış Asya denen bedende. (s. 45)

O esir Asya'yı kurtaracak güçtür. (s. 44-45)

O sırada otomobille, bir yolcu gelir. Bu yolcu, kendisinden söz edilen kahramandır. Hasan'ın dışında hepsi onu görmeye koşarlar. Birinci perde, köyün sıkıntıları, bezginliği, kötümserliği ve onları bu halden kurtaracak Kahraman'ın aralarında efsaneleşen şahsiyeti aksettirilir ve halk onunla karşılaşmaya koşar. Onu görmeğe koşmayan tek göz, Hasan'ın gözüdür ve kendi çıkarından başkasını düşünmez.

İkinci perde, Kahraman'ı görenlerdeki değişikliği ortaya koyar. Onu görüp görmediklerinden bile emin değildirlir. Eski asker Bekir Çavuş'a bile korku vermiştir.

Çavuşluğumda, inan, kırk paşa gördüm tamam,
 Kırk paşayla aramda kaldı hemen dört adım,
 Nedense hiç birinden titremedim, korkmadım ...
 Şimdi ona bakarken, gözlerim sanki yandı,
 Ne baktığını gördü, ne gördüğüne kandı!
 Hâlâ beni yakıyor avluda gördüğüm kor. (s. 49)

Sesini duymuş, sözünü anlayamamıştır. İmam da aynı durumdadır.

Köylüler bu hızla Kahraman'ın İzmir'e ulaşacağına inanmışlardır. Binbaşı Aziz, Kahraman'ın kendisine verdiği görevi açıklar. Mücadele için teşkilatlanmak gerekmektedir. İlk iş, köydeki silah ve delikanlıların sayısını tesbittir. Gönüllü yazmak gerekmektedir. Muhtar ve Bekir, Binbaşı'nın ilk gönüllüler olarak gördüğü, Hasan, Hüseyin ve yavaşma Ahmet'e pek aldırılmazlar. Binbaşı onları azarlar. Gün birlik günüdür.

Ana baba gününde yeri yoktur sitemin.
 Hancı! Bütün bir hayat bir tek hayırla dolmaz,
 Bir fenalık da bütün ömre bedel tutulmaz.
 Varsın, yanaşma olsun, kaçak olsun o, varsın,
 İkisinden bir yiğit çıkıvermiş bakarsın.
 Ne kadar kirli olsa gönlümüzle gövdemiz
 Ateşe atıldıktan sonra çıkar tertemiz. (s.53)

Solgun, “boynu bükülü” duran Hüseyin hiç de Kahraman’ı görmüşe benzemez. Halbuki ona su vermiştir. Binbaşı, “onu gören kuru dallar yaş olur” derken (s. 55), daha önce Fatma’nın kullandığı “dal” imajını tekrarlar.

Halbuki Hüseyin gerçekten değişmiştir. Kahraman’ı görene kadar sadece Emine’yi gören gözleri artık başka şeylerin de farkındadır. Onu görene kadar bütün dünyası Emine iken ve ona kavuşmak için yurdunu kurda kuşa satmaya hazır olan Hüseyin artık o halinden utanmaktadır. (s. 61)

Bizde boy ölçüşecek neler varmış seninle!
 Bunu demin anladım ... Anladım ki bu toprak
 Neler yetiştirmiş senden temiz, senden ak.
 Kör gözüm karanlıkta bir parılıyla yandı,
 Gördüm, soyunmuş gibi, gördüğümünden utandı,
 İlk defa anladı o kendi çıplaklığını,
 Anladı halkın neden bu gözle baktığını
 Gözüm açıldı, gördüm, senden başka ne varmış,
 Gönüllerde sevgiden gayrı neler yaşarmış? (s. 61)

Bunlar “memleket, şeref, bayrak”tır.

Hüseyin kendisini uyandıranın “bir yıldırım” olduğunu söyler:

Sesini duydum önce, sonra gördüm nurunu,
 Ömrümün bir şimşeğe borçluyum huzurunu. (s. 62)

Emine, sevdiği erkeğin bu uyanışından “en çok sevinen”dir, bütün ömrünce, onun savaştan dönüşünü bekleyecektir. (s. 62)

Bu yeni aşkla Hüseyin, kardeşini Binbaşı'nın çantasından evrakı almaktan vazgeçirmek ister. Halbuki Hasan'ın daha önceden aldığı evkaki geri vermeğe niyeti yoktur. Hüseyin, Hasan'ın Kahraman'ı görmemiş olmasını bir noksan sayar. Görmüş olsaydı o da değişecekti:

Sen burada heybenin içini yokluyordun,
Ben dışarda onunla yüz yüzeydim bir zaman ...
Su istedi, ben verdim, aldı, içti Kahraman.
Sen de onu göreydin yüreğin burkulurdu,
Çalmak için uzanan elin mermer olurdu.
İçinden gizli bir ses duyardın alçak diye,
Bırakırdın aldığın kâğıtları geriye ...
Yazık, onu görmedin ... (s. 69)

Hüseyin bunları söyledikten sonra, kendisindeki değişmeden bahsederek kardeşini ikna etmeğe çalışır:

Nasıl iki damla kan bir tas suyun rengini
Birden değiştirse, iki bakış beni de
Uzaklaştırdı eski benliğimden gitgide.
O bakışlar şimşekti, bir karanlıkta çaktı,
O dudaktan dökülen her cümle bir bıçağı,
Bakmadım, anlamadım, fakat bağırmda duydum,
Ben artık o gözlerle, o sözlerle doluyum,
Görmüyor musun işte, odur gözümde tüten,
Söyleten beni odur, odur beni yürüten. (s.70)

Hüseyin içindeki “çirkin, iğrenç, karanlık” herşeyden o “gözler” sayesinde kurtulmuştu, içindeki “kapkara bir âlem” yıkılıp gitmiştir. O çamur yığınınından, içinde “yeni bir şey” yükselmiştir. İçindeki “zindanı” bir “ma-bed” yapmak için yıkmıştır.

Dikenlere takılmış bir bez gibi çırpınan
Gönlüm şimdi bir bayrak oldu, dalgalanıyor.
Gecelerin çöktüğü yerde güneş yanıyor ... (s.71)

Birinci perdedeki kötümserlik ve pasiflik yerini iyimserliğe ve aktifliğe bırakmaktadır. Gözünü para bürüyen Hasan evrakı geri vermez, Hüseyin bıçağını çekince, Hasan silahla mukabele eder ve mücadele ederken Hüseyin, Hasan'ı vurur.

Çok kısa olan üçüncü perdede, silâh sesiyle herkes uyanmıştır.

Hüseyin'i suçlamaya hazır olan Bekir Çavuş, onu derhal itham eder:

Alnın en sonra kardeş kanıyla mı bezendi?
Ne kadar hor tanısam bir asker kaçacağını
Düşünmezdim yine kardeş vuracağını.
Demek senin elinden bu da gelirmiş? (s. 83)

Halbuki Binbaşı meselenin aslını öğrenmek ister. Olanları öğrenince Hüseyin'i takdir eder. O evrak çok önemlidir. Vurduğu kardeşinin ölümüne ağlasa da Hüseyin yine teselli bulmuştur. Hüseyin kazandığı canlılık ile hemen yola atılır:

Alacaksın, Binbaşım, benden yakında haber ...
Hüseyin, kurşun gibi, ilk sınıra varacak,
Göğsün, ilk yolladığım haberle, kabaracak!
Gidiyorum, Binbaşım, sesini titretmeden,
Geriye bakmak değil, hattâ veda etmeden! (s. 85)

Onu Emine de takip edecektir.

Bu basit vakalı oyunda bütün milletin uyanışı en basit ve değersiz bir ferdin canlanmasıyla ortaya konur. Canlandırıcı güç, Kahraman'dır.

Sözlerimi bitirmeden şunu da belirtmek isterim. Eğer orta öğretim ve üniversitelerde bir yarış halinde artan yabancı dilde öğretim, Osmanlılar döneminde olduğu gibi pek de uzak olmayan bir gelecekte yine Türkçeyi arka plana atacak ve belki de gelişmesini engelleyecek olursa o zaman çok yerinde bir tutumla Türk dilinin varlığı sadece bir bayramla anılırsa, o bayramlar Faruk Nafiz'in bizim bugün aşılmış bularak beğenmediğimiz şiirleri bile Türkçe'nin güzelliğini okuyucularına tattıracak, yaşanmış des-

tanları onlara hissettirecektir. Faruk Nafiz'in dil hakkındaki görüşünü ortaya koyan "Ana Dil" adlı rübaisi ile sözlerimi bitiriyorum.

Hangi sözlerle ninem gönlünü açmışsa bana,
Ben o sözlerle gönül vermedeyim sevgilime.
Sözlerim, ninni kadar duygulu olmak yaraşır,
Bağlıdır çünkü dilim gönlüme, gönlüm dilime.

